

L'ÈTICA DE LES VIRTUTS

MARGARITA MAURI

Manual del Seminari

Maig-Juny 2015

L'ÈTICA DE LES VIRTUTS¹

Margarita Mauri

1. Introducció: la recuperació del tema de la virtut en l'ètica contemporània

Els alumnes de primer curs d'Ètica mostren la seva sorpresa davant el nombre d'explicacions filosòfiques diferents que rep una mateixa realitat, aquesta realitat a la qual I. Kant va anomenar el *faktum* de la moralitat i que tot filòsof té davant seu. El conjunt de teories filosòfiques que s'esforcen per donar raó de la vida moral, d'aquesta inquietud quotidiana per conèixer on es troba la frontera del nostre deure moral, o en què consisteix la vida bona, forma part de l'Ètica. Encara que en el vocabulari corrent no s'estableixi una distinció clara entre 'Ètica' i 'moralitat', hi ha entre els dos termes una clara distinció. Mentre el terme 'moralitat' es refereix a l'àmbit vivencial, la paraula 'Ètica' queda reservada per assenyalar el conjunt d'explicacions filosòfiques (racionals) de la vivència moral. És per això que sol dir-se que es pot ensenyar Ètica, però no moralitat; l'una s'explica i l'altra es viu. Cert és que hi ha una gran connexió entre Ètica i moralitat per dues raons: una perquè la reflexió filosòfica pot incidir en la conducta; i l'altra, perquè els filòsofs parteixen de l'anàlisi, de l'observació de la moralitat humana per oferir la seva explicació filosòfica. En realitat, existeix l'Ètica perquè existeix la moralitat (de la mateixa manera que existeix la climatologia perquè existeix el clima), però ambdues tenen referències diferents.

La insatisfacció amb les ètiques del deure, les ètiques basades en les conseqüències i les que es centraven en l'anàlisi lingüística –que són diferents formes d'explicar el fet de la moralitat- va propiciar el retorn a les ètiques que consideren que el concepte de virtut és indispensable per explicar la dimensió moral humana. La insatisfacció es devia a diferents raons. En alguns casos, les ètiques del deure, s'oferia una explicació de la moralitat que deixava fora aspectes tan importants com la felicitat o la part emotiva de l'home. En altres casos, l'utilitarisme, es situava la moralitat d'un acte exclusivament en les seves conseqüències deixant de banda la intenció de l'agent. Finalment, pel que

¹ La redacció d'aquest manual es troba clarament inspirat i segueix les idees de d'Alasdair MacIntyre.

fa a l'anàlisi lingüística, el tret era que les seves especulacions no contribuïen ni a explicar ni a orientar la vida moral de les persones i, per tant, es quedaven en mers exercicis intel·lectuals.

L'ètica de la virtut es refereix al deure i també a les conseqüències dels actes, però relacionat ambdós conceptes amb la forma de ser de l'home. Amb el terme de 'virtut' també van tornar a l'ètica tots aquells conceptes que li donen sentit i sense el quals no podria ser definida; conceptes com el de caràcter, vida bona, excel·lència o felicitat. Avui, encara que molts continuïn parlant de valors, ens trobem davant d'una ferma reivindicació de la virtut com una peça clau de la moralitat i de l'educació moral sense la qual esdevé impossible viure una vida plenament humana.

Les ètiques anomenades de la virtut fan d'aquest concepte el seu eix principal i, en relació a ell, defineixen tots els altres conceptes de què es tracta dins de l'ètica. Les ètiques de la virtut es reclamen hereves de filòsofs clàssics com Plató, Aristòtil o Sant Tomàs d'Aquino.

2. Què és una virtut (i què no és)

Si bé parlem de virtuts, de fet, el més propi seria referir-nos al caràcter virtuós, que és el d'aquella persona que du una vida moralment bona, és a dir, que quan actua, sempre ho fa considerant quina ha de ser la conducta excel·lent. Cada persona es mou en molts àmbits i en cadascun d'ells desplega i manifesta la seva forma de ser. Quan parlem del caràcter virtuós estem parlant d'una forma de ser, d'una manera d'afrontar les coses, de prendre decisions, de relacionar-nos amb nosaltres mateixos i amb els altres. Tot el que les altres persones saben de nosaltres els arriba a través del que fem perquè és així com donem a conèixer la nostra personalitat moral, virtuosa o no. Però aquest aparador que és la nostra conducta moral només és la manifestació externa d'una forma de ser; així, podem dir que la virtut és una forma de ser gràcies a la qual actuem d'una determinada manera.

Una virtut és una qualitat humana, un tret del caràcter, un hàbit que transforma la nostra forma de ser i de veure el món. Les virtuts són qualitats lloables que van lligades a una activitat. Ara bé, no totes les qualitats són virtuts. Així, per exemple, ser

hàbil en la preparació de plats de cuina és tenir una qualitat, i aquesta qualitat la referim a la persona en tant que cuiner, però no emprem aquesta qualitat per assenyalar que la persona és bona o dolenta en relació al seu caràcter. En la nostra llengua, quan volem destacar la qualitat d'algú en un aspecte de la seva persona, posem la paraula 'bo' abans del substantiu: 'bon cuiner', per exemple. En aquest cas, 'bo' es refereix a la qualitat que té el cuiner de preparar plats de forma excel·lent. Aquesta és una diferència important quan es tracta de distingir entre les qualitats que són habilitats i les qualitats que són virtuts.

Una qualitat és una virtut quan es refereix a la persona en tots els àmbits de la seva vida; en aquest cas, emprem la paraula 'bo' després del substantiu, 'cuiner bo'. Aquí, 'bo' no qualifica la feina del cuiner sinó la seva manera de ser com a persona. Aquestes són distincions que utilitzem en el llenguatge col·loquial i que ens permeten entendre si el qui està parlant qualifica la persona o, per exemple, la seva activitat laboral: 'bon metge', 'metge bo'; bon informàtic', 'informàtic bo'.

Quan parlem de qualitats, siguin de la classe que siguin, ens referim a saber fer bé una cosa. Així, el bon cuiner té la qualitat de saber cuinar, i el valent té la qualitat de saber afrontar tot allò que és difícil o que fa por. Però, malgrat aquesta semblança, hi ha entre aquests dos tipus de qualitats una altra diferència important. Una qualitat que és una habilitat pot fer-se servir per finalitats bones o dolentes; en canvi, una qualitat que és una virtut només es posa al servei de finalitats bones. Vegem-ho en un exemple. Un cuiner pot emprar els seus coneixements de cuina per fer un plat excel·lent o per fer-lo expressament malament. Per la seva banda, l'home valent només serà tingut per tal quan faci front a la por o a les dificultats que se li presenten per aconseguir fins que són bons. Si algú fes front a la por que sent per fer una malifeta, no diríem que és valent, sinó que té 'sang freda'.

En funció del que s'ha dit fins ara, tenim que una qualitat és una virtut només quan compleix les següents condicions:

1. Quan és una qualitat necessària per aconseguir béns que tenen a veure amb l'home en tant que home, i no, per exemple, amb l'home en tant que treballador d'un cert ofici.

2. Quan és una qualitat que contribueix al bé d'una vida sencera.

Les virtuts, per tant, són qualitats admirables gràcies a les quals podem reconèixer quins són els béns de la vida humana i utilitzar les capacitats que tenim per aconseguir-los.

Necessitat de la virtut

Es poden donar quatre raons per mantenir que les virtuts són necessàries per a la vida humana:

- 1) La virtut, entesa com una qualitat del caràcter, és el resultat del treball que s'ha fet sobre les emocions per tal que aquestes siguin dòcils a la raó. El que s'aconsegueix amb la virtut és que la força de la vida afectiva cooperi amb les decisions racionals enlloc d'entorpir-les o contrarestar-les. Mai no s'ha d'entendre que les emocions, sentiments o passions són forces negatives, ans al contrari, són el gran motor de la vida activa però, en els éssers racionals, cal que vagin dirigides pel coneixement que la raó proporciona. D'aquesta manera, quan parlem d'un caràcter virtuós, estem parlant d'una persona racionalment apassionada que dirigeix la força de les seves passions vers aconseguir fins que són bons per a la seva vida. Sense la virtut, les persones estan a les mans del que desitgin en cada moment, al marge de la conveniència racional d'aquests desitjos. Cadascú és responsable del seu caràcter i els actes en són la forma visible, exterior, de manera que percebent com una persona actua se'n pot arribar a esbrinar el caràcter. Diu Aristòtil que ningú és responsable del que sent, però, en canvi, sí que ho és del que fa amb el que sent. Hi ha persones el temperament de les quals les inclina a la ira; que es deixin emportar per la ira que senten o tractin de moderar-la està a les seves mans. Gràcies a les virtuts, les persones actuen adequadament i saben com conduir-se respecte a les emocions o passions que senten.

- 2) Les virtuts són necessàries per a fer moltes coses que són valuoses. Per exemple, necessitem de la virtut de la justícia per a cooperar amb els altres o el coratge per a no defallir davant les dificultats. Les virtuts són necessàries

perquè fan possible que l'home assoleixi els béns propis de la vida humana, tots aquells béns que contribueixen que visqui una vida plenament humana, una vida en què desplegui cap a l'excel·lència tot el seu potencial humà.

- 3) Les virtuts són necessàries perquè beneficien tant a aquell que les posseeix com a les altres persones. Per al qui les té, les virtuts són beneficioses perquè milloren la naturalesa. Per a les persones que envolten el virtuós, les virtuts que aquest té són beneficioses perquè reben els efectes d'una conducta excel·lent. L'home just dóna als altres el tracte que els correspon; l'home valent pot sacrificar la seva seguretat personal per ajudar els altres. Veiem, doncs, que la tinença de les virtuts beneficia en una doble direcció, al virtuós i també als altres.
- 4) Les virtuts són necessàries perquè, entre altres coses, serveixen per a superar les incerteses de la vida. Tenir una virtut és tenir un patró de conducta excel·lent en situacions que poden ser molt diferents. Podem estar segurs que la persona realment justa, per exemple, ho serà en condicions fàcils i també quan aquestes són difícils.

Pensem l'home virtuós en termes d'un home que és amo de si mateix i que té com a aspiració de la seva vida fer en tot moment allò que, convençudament i amb raons franques, li sembla que és el moralment millor. Les virtuts es conreen i s'exerceixen amb la finalitat de promoure la llibertat en el sentit d'autonomia moral. Les virtuts – que son el resultat d'un llarg aprenentatge- fan fàcil la decisió i l'actuació bona.

Classes de virtuts

En la naturalesa humana hi ha dues dimensions que actuen travades, la dimensió del coneixement i la del desig. A través de la capacitat de conèixer, l'home es va fent amb tot allò que l'envolta i, al mateix temps, va fent el descobriment de com és ell mateix. A partir del que hom va coneixent neixen els desitjos, que segueixen dues direccions, desig de posseir les coses que no es tenen i que es consideren bones, i desig d'allunyar tot el que és difícil o penós quan és considerat un mal. Considerant, doncs, que les virtuts són qualitats o hàbits excel·lents, poden classificar les virtuts en excel·lències del coneixement i excel·lències del desig; aquestes darreres són les anomenades

‘virtuts morals’. Per això mateix, MacIntyre distingeix dues classes de virtut, les del pensament i les del caràcter. La tinença de les virtuts del pensament es demostra quan les persones són capaces de raonar clarament sobre quins són els béns propis en una determinada situació. Les virtuts del pensament són, de fet, virtuts del coneixement i del reconeixement de béns, mentre que les virtuts del caràcter són virtuts de l’acció que hom posa de manifest quan actua d’una certa forma en una situació.

La tradició filosòfica, que començà a Grècia i que ha estat seguida fins als nostres dies, va considerar que són quatre les virtuts fonamentals de la moralitat: prudència, justícia, fortalesa (o valor) i templança. D’aquestes, la primera, la prudència, és una virtut del coneixement (pensament), mentre que la resta són virtuts del caràcter.

Està clar que ambdues classes de virtut, les del pensament i les del caràcter, són necessàries, tant per a la pròpia autonomia moral com per a educar a altres persones per tal que aconseguixin la seva autonomia moral.

La independència, quan es tracta de considerar quines coses són bones i com cal actuar, és la característica principal de l’autonomia moral. Esdevenir una persona que hi veu clar a l’hora de prendre decisions moralment correctes és un ideal, una aspiració. Aconseguir l’autonomia moral és un procés llarg que suposa que la persona és capaç d’analitzar quins són els desitjos i les raons que estan presents en els seus actes. En primer lloc, la persona moralment autònoma sap reconèixer i analitzar les pròpies passions prenent-ne distància; és justament aquest distanciament el que li permet considerar la conveniència de la satisfacció o no dels desitjos que sent. En segon lloc, la persona amb un raonament autònom és capaç de triar les raons de la seva actuació i d’avaluar per què ha triat una o una altra forma d’actuació. Naturalment, tot aquest plantejament suposa que la persona té un conjunt de virtuts que la capaciten per a un autoconeixement i per a la presa de decisions moralment correctes. Res de tot això, però es fa en solitari. S’aprèn a raonar moralment bé i es raona moralment bé amb un estret vincle amb la comunitat, dins d’un conjunt de relacions socials. Com veurem més endavant, l’aprenentatge i l’exercici de les virtuts està necessàriament vinculat a la comunitat.

3. LES PRÀCTIQUES

Una pràctica és una activitat humana que es porta a terme en col·laboració amb altres persones, una activitat complexa, que està socialment establerta. Exemples de pràctica ho són el futbol i els escacs. L'entrada en una pràctica suposa l'entrada en relació amb altres practicants, aplegats sota una referència comuna constituïda per les regles que regulen aquella determinada pràctica. L'interès que motiva la participació en una pràctica pot ser ben diferent. MacIntyre assenyala dues classes de béns que la pràctica proporciona i que poden ser la raó que en motivi la participació: els béns interns i els béns externs.

Els béns externs derivats de la participació en una pràctica són béns contingents que s'obtenen en l'exercici d'una pràctica per raons o circumstàncies socials. Són, per tant, béns que es poden assegurar per altres camins i altres pràctiques. Per això mateix, els béns externs son semblants en totes les pràctiques i tenen poc a veure amb l'activitat específica d'una pràctica. Així, es poden aconseguir fama o diners, que són béns externs, participant, per exemple, en la pràctica del futbol o en qualsevol altra. El qui s'introdueix en una pràctica cercant d'aconseguir els béns externs que proporciona es val de la pràctica per a fer-se amb allò que l'interessa, que no és la activitat mateixa. El terme 'extern' ja fa referència al fet que el bé aconseguit no té una relació directa amb l'exercici d'aquella pràctica, tot i que la seva relació extrínseca amb la pràctica no impedeix que aquest tipus de bé pugui ser considerat un veritable bé.

Els béns externs, un cop aconseguits, pertanyen només a una sola persona que, molt sovint, ha entrat a competir amb altres participants per aconseguir-los.

Els béns interns són aquells béns que no es poden aconseguir més que participant en aquella pràctica o en una de semblant i que, endemés, només pot reconèixer i identificar la persona que participa en la pràctica, justament perquè es donen en la mateixa activitat que es desenvolupa. L'esforç esmerçat per algú en la pràctica dels escacs, per exemple, acaba donat com a fruit un augment de la seva capacitat estratègica i d'agudeses analítica. Està clar que aquestes dues capacitats, que són béns interns, sols poden aconseguir-se a través de la participació en la pràctica dels escacs o en alguna de similar. Per altra banda, només el protagonista d'aquest canvi pot

adonar-se de les noves capacitats adquirides. A aquell que no tingui cap experiència en els escacs li serà impossible jutjar sobre aquests béns interns.

Béns externs i béns interns es diferencien també per la manera com afecten la mateixa pràctica i els qui hi participen. Així, mentre els béns interns procuren un benefici que s'estén des del qui hi intervé a tots els altres participants, els béns externs només aporten beneficis personals i, molt sovint, els coparticipants en la pràctica passen a convertir-se en rivals perquè competeixen pels mateixos béns externs.

A més de béns interns i externs, en tota pràctica hi ha models d'excel·lència i l'obediència a regles.

Tota activitat pràctica demana, per a ser possible com a tal, la cooperació dels qui hi participen. Per això mateix, la activitat pràctica ens relaciona amb els companys d'activitat actuals, però també amb els que hi van participar en el passat o hi estan participant en un altre indret. En part, el passat se'ns pot fer present a través dels **models d'excel·lència** que tota pràctica té. I diem 'en part' perquè les pràctiques també tenen models d'excel·lència contemporanis als practicants.

Els models d'excel·lència d'una pràctica són totes aquelles persones de referència que posem com exemple perquè encarnen una forma modèlica de fer la pràctica. Tot principiant apunta i es mira en aquests models, i això vol dir que en reconeix la seva autoritat, al mateix temps que s'adona del lluny que es troba encara de ser un model d'excel·lència. Si bé, en alguns casos, els models d'una pràctica van canviant amb els temps, en cada moment n'hi ha uns que serveixen de referència als que s'inicien en una pràctica. Aquí es necessari que el que comença una pràctica expressi el seu reconeixement dels models, als que prendrà com una autoritat, i que, al mateix temps, també reconegui el molt que li falta per ser un d'aquests models d'excel·lència. Sense aquests dos requisits, el reconeixement i la humilitat, que són previs a la participació en la pràctica, esdevindrà impossible l'accés del participant en la pràctica al béns interns. Si no accepto que hi ha mestres davant dels quals sóc un aprenent, mai no esdevindré mestre.

Però en una pràctica no només hi ha la referència als models; és imprescindible una relació de subordinació del qui participa en una pràctica a la relació amb els altres practicants i a les regles que la defineixen. No hi caben subjectivismes perquè cada participant no pot inventar-se ni les condicions ni les regles, ni tampoc qüestionar de forma radical tots els models d'excel·lència. És necessària una actitud humil per part del qui comença per poder progressar en l'exercici de la pràctica. Cal que un es conegui a si mateix, les seves possibilitats, límits, preparació....apregui a valorar els altres, el que són o aporten, i accepti les correccions que se li facin dins de la pràctica. En aquest sentit, pot dir-se que el qui participa en una pràctica estableix relacions amb les altres persones que hi intervenen i, d'alguna manera, amb tots els qui, al llarg de la història de la pràctica, hi han intervingut en servir de referència o de model per als practicants.

Les virtuts, enteses com a qualitats humanes adquirides, són el requisit necessari perquè el participant en una pràctica sigui capaç d'aconseguir els béns interns a la pràctica; sense les virtuts, el qui s'integra en una pràctica només podrà obtenir els béns externs. I, anant una mica més enllà, es pot dir que, ben sovint, les virtuts poden impedir que el qui s'integra en una pràctica aconsegueixi els béns externs: dir la veritat o ser just, posem per cas, poden barrar el pas a ser ric o a tenir poder. Només en comptades ocasions es pot veure que els homes virtuosos aconsegueixen els béns externs, és a dir, que ser just, per exemple, porti al que ho és fama o poder. En un món ideal, l'obtenció de béns interns sempre aniria acompanyada dels béns externs corresponents.

En aquest context, les virtuts són requisits que ens disposen adequadament per a la correcta relació amb els altres, els models d'excel·lència i el propi aprenentatge.

MacIntyre es refereix a tres virtuts bàsiques que fan possibles les pràctiques: la justícia, el coratge i la integritat. Aquestes virtuts ens posen a l'abast els béns interns perquè és en funció d'elles que ens relacionem amb els altres.

La virtut de la justícia permet que tractem els altres atenent-nos al que es mereixen i no d'acord amb les nostres preferències personals. D'aquesta manera, la tinença o no de la virtut de la justícia defineix el mode de relacionar-nos amb els altres.

Gràcies a la virtut del coratge una persona és capaç de fer front a tot el que li suposa un esforç gens grat –ja sigui perquè és difícil o perquè no li ve de gust- o al que és perillós. La nostra relació amb les altres persones també està condicionada per l'adquisició de la virtut del coratge ja que serem més o menys capaços d'implicar-nos en la cooperació que una pràctica demana segons la capacitat que tinguem de superar allò difícil o ingrat.

Pel que fa a la virtut de la integritat, aquesta capacita l'ésser humà per mantenir amb les persones una relació de confiança i de veracitat que és necessària pel desenvolupament de la pràctica.

És la possessió de les virtuts el que farà possible que tot participant en una pràctica sigui realista respecte al seu grau de preparació, que valori justament la preparació dels altres, que accepti l'autoritat dels models d'excel·lència i les correccions que rebí per part dels qui en saben més.

Però al mateix temps que la justícia, el valor i la integritat són la clau d'accés als béns interns, poden presentar-se també com un entrebanc a l'hora de fer-se amb els béns externs. Sovint, la justícia, el valor i la integritat impedeixen les persones de ser riques, famoses o poderoses, per anomenar els béns externs més coneguts.

L'accés als béns interns i als béns externs depèn, en bona mesura de l'actitud del que participa en una pràctica; al seu torn, l'actitud ve determinada pel grau de virtut assolit. La relació que una persona manté amb els altres dins de la pràctica és la clau de la seva relació amb els béns interns. Així, el que hi entra sent just distingirà i acceptarà amb facilitat els mèrits dels seus companys de pràctica. El mateix es pot dir del que és coratjós, que serà capaç d'assumir qualsevol risc necessari si això el porta a un fi bo, o de la persona sincera, que admetrà els propis errors i insuficiències.

La virtut fa l'home capaç de tenir de si mateix i dels altres una apreciació correcta. Del coneixement vertader dels mèrits aliens i de les insuficiències personals deriva la bona disposició a acceptar el models d'excel·lència d'una pràctica i per obeir les regles que li són pròpies.

Les pràctiques no són habilitats tècniques, però les suposen. Com ja hem dit, una habilitat tècnica és la capacitat de saber fer bé una cosa. En totes les pràctiques hi ha habilitats tècniques, però hi ha alguna cosa més des del moment que es relacionen amb els béns interns i la capacitat que té la pràctica de transformar i enriquir les persones. Està clar que la pràctica dels escacs, per exemple, suposa l'habilitat de saber jugar (conèixer les regles i aplicar-les degudament i amb encert), però és alguna cosa més que l'habilitat tècnica perquè, a través de la pràctica, el jugador pot millorar la seva personalitat moral.

Les pràctiques no s'han de confondre amb les institucions dins de les quals tenen lloc. Així, mentre els escacs són una pràctica, els clubs d'escacs són una institució; mentre la medicina és una pràctica, els hospitals són institucions, i es pot dir el mateix de la física i les facultats de física o dels esports i els seus clubs corresponents. Ara bé, cap pràctica pot sobreviure sense que sigui sostinguda per institucions. La institució està interessada en els béns externs i posa al servei de la pràctica els béns materials necessaris perquè pugui dur-se a terme.

Per últim, les virtuts es poden adquirir i desenvolupar dins de les pràctiques, però aquesta no n'és l'única possibilitat.

4. LA VIDA HUMANA ENTESA COM UNA UNITAT NARRATIVA

En l'apartat anterior hem relacionat les virtuts amb les pràctiques, però l'exercici de les virtuts no es limita a les pràctiques. Ens cal ara relacionar les virtuts amb la vida humana, perquè les virtuts són necessàries per a una vida plena i bona.

Podem referir-nos a la vida humana de forma parcial, i ho fem quan parlem de les pràctiques en les que participa una persona. Ja hem vist que les virtuts són necessàries per a obtenir els béns interns a les pràctiques. Però la vida, vista en el seu conjunt, també necessita de les virtuts.

Les virtuts no van associades a determinades circumstàncies de la vida o a determinades funcions socials. Una virtut pertany a la forma de ser d'una persona i es manifesta en tot allò que fa. El qui és pacient, posem per cas, no ho és només en

l'àmbit laboral o amb els amics; es mostrarà pacient –com expressió de la seva forma de ser- en qualsevol circumstància.

Per bé que la vida humana pot ser entesa com un seguit d'etapes, episodis o actes aïllats en els que el jo individual va jugant diferents papers, la defensa de la necessitat de la virtut per a una vida bona és incompatible amb l'afirmació que el jo és un conjunt de seqüències o rols. Avui és corrent la idea que l'home pot definir-se com un conjunt de rols socials que fins i tot poden ser incompatibles entre si. Per exemple, molts no s'estranyen que els polítics que defensen la transparència econòmica en les seves campanyes electorals no la practiquin en les seves vides familiars. I com aquest exemple en trobaríem uns quants. Però parlar de virtut és incompatible amb suposar que no existeix una unitat radical i bàsica d'això que en diem el jo de cadascú, encara que desenvolupi diferents rols, tingui diferents activitats i es relacioni amb gent diversa. Cap forma de entendre el jo que no suposi una unitat pot ser compatible amb la idea de virtut tal com s'ha presentat, perquè la virtut és una manera de ser, no una habilitat exercida en determinats moments o circumstàncies, com ho seria un comodí en un joc de cartes.

També es fa difícil d'entendre que algunes filosofies separin radicalment les virtuts públiques, com, per exemple, la justícia, de les privades, com la templança, posem per cas, considerant que la societat només s'ha de preocupar d'educar als ciutadans en les virtuts públiques. Suposar que una persona pot ser justa amb independència que sigui coratjosa o temprada té poc sentit perquè tot acte d'injustícia ho és també de la falta d'alguna virtut. Així, darrere de la injustícia de no defensar al que és innocent, hi ha el vici de la covardia; darrere de la injustícia d'apropiar-se del que és de tots, el vici de l'ambició o de la intemperància. La tesi de la separació entre àmbit públic i privat, que reserva la paraula 'moral' només per a l'àmbit públic, cau en l'error de pensar que la vida de les persones no és unitària, i que hom pot ser just en l'àmbit públic i injust en el privat sense que, per això, pugui ser titllat d'immoral. Està clar que, en un cas com aquest, el de suposar que una persona és justa en un àmbit i no ho és, en canvi, en un altre, no podríem estar parlant de la virtut de la justícia.

Cada vida humana és una narració, una història que es va escrivint a mesura que es viu. Els desitjos, els actes i les intencions d'una persona tenen sentit i constitueixen la història de la seva vida, amb un principi, un desenvolupament, i un final.

En aquesta història que és la vida de cadascú hi ha un personatge protagonista, que és també l'autor de la història, i uns personatges secundaris, que són la resta de persones que entren en relació amb el protagonista i autor. Està clar que cada ésser humà 'escriu' la seva història dins dels límits que les circumstàncies li permeten, i que els altres són personatges secundaris de la seva història amb diferents nivells de relació amb el protagonista.

En la vida humana entesa com una història, cada acte és un moment d'aquesta història; hi ha moments (actes) memorables pel significuen o per les seves conseqüències, i moments (actes) que gairebé passen desapercebuts perquè són rutinaris o perquè no alteren el conjunt de la narració. Les biografies, escrites pel protagonista o per un altra persona, recullen molt bé la idea que la vida humana és una història que es desplega al llarg del temps, amb un principi, un desenvolupament i un final. Els actes de cada vida tenen sentit en un context definit per finalitats, creences i situacions.

Viure la vida és anar-la 'escrivint' a partir de les decisions que es prenen i el actes que es fan, tot tractant de donar-li un sentit i una coherència. Des del present, tenim en compte el nostre passat, del que n'extraïem els coneixements que l'experiència ens proporciona, i fem plans pel futur, desitjos de coses que voldríem fer o tenir, i també de coses que no desitgem o farem tot el possible per evitar. Això vol dir que l'home concep la seva història personal com una unitat a la que tracta de donar sentit amb els seus actes, i també, que cada persona intenta desenvolupar aquesta vida proposant-se fins, metes, objectius futurs.

El sentit de la vida humana deriva d'entendre-la com una unitat amb finalitat. Només des de la noció 'd'identitat personal' es pot parlar de responsabilitat, de narració i d'intel.ligibilitat.

El que som cadascú de nosaltres –la nostra identitat personal- deriva del que hem fet i fem, però també del concepte que els altres tenen de nosaltres. Tractem que la nostra història vital tingui sentit, i tenim la responsabilitat de justificar-la davant dels altres. Les històries vitals estan interconnectades, enllaçades; jo he de respondre davant dels altres de la mateixa manera que els altres ho han de fer davant meu.

Cada narració, cada vida, és única i és la història de la cerca del que és bo. El paper de les virtuts en aquesta cerca és clau perquè les virtuts són les disposicions que ens permetran, no només assolir els béns interns a les pràctiques, sinó el bé de les nostres vides en el seu conjunt. Les virtuts ens disposaran adequadament per fer front a les dificultats, per evitar els perills, per acceptar els reptes, per conèixer-nos, per fer l'esforç pel que val la pena... en definitiva, les virtuts disposen adequadament les persones per a cercar el bé de cada vida humana.

MacIntyre assenyala quines són les tres dimensions centrals del concepte 'd'identitat personal':

- a) La primera d'aquestes dimensions és la corporalitat: cada persona és, al llarg del temps, la mateixa persona; té un cos i sempre té el mateix encara que aquests vagi sent treballat pel pas del temps.
- b) Les relacions de cada persona amb les altres tenen una dimensió temporal que també trobem en els mateixos projectes que cadascú d'ells emprèn. Si les relacions personals i els projectes tenen sentit és perquè atribuïm una responsabilitat continuada a l'actuació personal.
- c) La darrera dimensió de la identitat personal veu la vida humana com una recerca, la recerca de la veritat de cada vida, que és una unitat, una història amb un començament, un desenvolupament i un final.

El passat o el futur de qualsevol vida té sentit des del present en el que es relacionen dos moments diferents, un de realitzat, acabat, i un altre de projectat, que està obert. Des del present, el jo es representa el futur en forma de finalitats que l'atrauen i de finalitats que rebutja. La vida humana és entesa com la narració de la història d'una vida on cada jo n'és el protagonista i, parcialment, l'autor. Aquesta narració és la narració d'una recerca, la de la vida bona per a l'home. La relació entre un jo unitari i

les virtuts ve donada per la impossibilitat que el jo té d'acostar-se a la vida bona sense l'exercici de les virtuts. Ara bé, tant la recerca de la vida bona com l'exercici de les virtuts necessiten d'una comunitat. Justament d'aquesta en deriva el jo la seva identitat.

5. LA TRADICIÓ MORAL

Un dels punts fonamentals en la teoria de la virtut que estem desenvolupant és que la cerca del bé individual i l'exercici de les virtuts no poden fer-se individualment.

Si en l'apartat anterior s'afirmava que el jo deriva la seva identitat personal de les decisions que pren i els actes que realitza, ara s'ha d'afegir que cap persona parteix de zero per edificar la seva identitat personal. Hi ha un conjunt de dades prèvies –família, ciutat, país...tot un passat- que emmarca, constituint-la en part, la identitat personal. Cap ésser humà neix en un context sense història ni passat, i és aquest mateix context i passat el que impregna la identitat personal; és el punt de partida de cada història. La història de cada vida es desenvolupa necessàriament dins d'una tradició de la que hereta moltes de les característiques de la seva identitat personal. La cerca del bé individual es realitza dins d'una tradició. Considerat individualment, aïllat d'una tradició (si això fos possible, que no ho és), l'ésser humà no podria desenvolupar-se, no podria exercitar les virtuts ni assolir el bé moral.

Què és una tradició? A grans trets, podríem dir que una tradició és una forma d'entendre la vida humana que dóna resposta a les preguntes sobre quins són els seus béns, quina classe de vida val la pena viure o quin sentit té la vida. Les respostes a aquestes preguntes s'han anat elaborant a través de generacions fins a constituir un nucli fonamental que identifica la tradició. A aquest nucli fonamental MacIntyre l'anomena 'acords fonamentals'. No s'ha d'identificar la tradició amb la cultura perquè dins d'una mateixa cultura hi poden conviure diferents tradicions. Així, per exemple, dins de la cultura occidental, ara s'hi donen tant la tradició cristiana com la liberal.

Els 'acords fonamentals' són l'essència que defineix una tradició davant d'altres tradicions que rivalitzen a l'hora d'explicar el sentit de la vida humana. Aquests acords fonamentals s'han anat elaborant al llarg del temps, ja sigui perquè, internament, se

sotmeten a crítica i a redefinició, o bé perquè han hagut de resoldre crítiques internes i també donar resposta a preguntes que s'ha formulat des de tradicions rivals. La fortalesa d'una tradició es mesura per la seva capacitat de veure què pot i què no pot servir del passat com a guia pel present i pel futur.

Els acords fonamentals són principis d'apel·lació i de referència col·lectiva perquè són les línies de definició de la tradició. Les pràctiques i cada vida humana s'encaixen dins d'una tradició que, al mateix temps, els dona sentit. Sentir-se dins d'una tradició vol dir acceptar els acords fonamentals que la identifiquen sense que això s'hagi d'entendre com una acceptació cega i indiscutible d'aquests acords. La discussió es dona en el si de la tradició que accepta la llibertat de tornar a definir els acords fonamentals al llarg del temps. Ara bé, els que es reclamen hereus i integrants d'una tradició han de compartir necessàriament un sostre de referència comú que, malgrat les discrepàncies, els permeti sentir-se dins de la mateixa tradició. Si la discrepància d'un membre afecta de ple als acords fonamentals es posa en risc la seva capacitat de pertànyer a aquella tradició perquè en qüestiona la identitat.

No s'entén la tradició sense l'element temporal perquè és amb el temps i les successives generacions que es va donant cos a la tradició.

MacIntyre distingeix tres etapes en la tradició:

- a) Una primera etapa en la que s'accepten, sense qüestionar-les les creences fonamentals, els textos canònics i l'autoritat d'aquells que interpreten correctament els textos.
- b) Un segon moment en el qual es posen en relleu les deficiències de la tradició.
- c) Una darrera etapa en què hi ha el propòsit de resoldre les deficiències de la tradició a través de l'avaluació, i la reinterpretació de les creences fonamentals amb la finalitat de superar les limitacions de la tradició. Si aquesta última etapa no es supera, la tradició desapareix. Per això, només sobreviuen les tradicions que són capaces d'afrontar en cada moment de la seva història els problemes de revisió interna que els nous temps plantegen. La maduresa d'una tradició es mesura per la seva capacitat de trobar vies raonables de diàleg amb tradicions rivals i incompatibles. Cada tradició té

un model de justificació racional que és diferent del d'altres tradicions sense que això equivalgui que els conflictes entre elles no puguin ser resolts racionalment.

MacIntyre parla de les quatre tradicions que formen part de la nostra herència cultural: cristianisme, islamisme, judaisme i liberalisme.

Cada persona arrela dins d'una tradició que prové del passat i s'estén cap al futur. El pes presencial de la tradició es llegeix en la forma que cada persona té d'entendre la vida i el món. Desprendre's de la tradició és tan difícil com fer-ho de la pròpia identitat. Els termes amb què cadascú es pensa a si mateix, pensa el món, veu el passat o concep el futur no són originals en el sentit més radical de la paraula, són derivats de la tradició en la que ha pujat. Tot pensament ho és en i des d'una tradició. Viure comporta formar-se en una tradició que proporciona a les persones esquemes conceptuals i punts de referència necessaris per a l'orientació personal.

Si abans hem relacionat les virtuts amb les pràctiques i la vida humana, ara toca relacionar-les amb la tradició. De les tradicions es deriven institucions i pràctiques, que són les encarnacions contemporànies de la tradició. Les virtuts ajuden a mantenir l'estructura, el context històric –que és la tradició– en la qual es donen les pràctiques i es desenvolupen les vides personals. Els vicis que fan malbé les pràctiques i les vides són també els que arruïnen les tradicions. La tradició ofereix el context necessari perquè la persona entengui d'on deriva la seva identitat, i on encaixen les aspiracions morals de la seva vida. La tradició aporta els elements necessaris que donen sentit a les pràctiques i a la cerca dels béns de la vida individual; al mateix temps, la tradició és elaborada i refeta per tots aquells que, dins de la tradició, formen part de les pràctiques i busquen la vida bona. Per aquesta raó, les virtuts que fan possible el reconeixement i l'aconseguir els béns interns a les pràctiques i sostenen la cerca del bé de la vida humana, són també les que mantenen la tradició. L'exercici de les virtuts fa forta la tradició, i la manca de virtuts debilita i destrueix la tradició. Persones i institucions donen vida a l'element teòric de la tradició en tant que els seus actes responen a la creença en els acords fonamentals de la tradició.

6. L'EDUCACIÓ DE LA VIRTUT (QUÈ EXIGEIX)

No naixem ni amb virtuts ni amb vicis, però sí amb la capacitat d'adquirir les unes i els altres. Molts pensadors s'han fet la pregunta sobre si la virtut pot ser ensenyada. La mateixa existència de l'educació moral demostra aquesta possibilitat; però si la pregunta sobre la possibilitat d'ensenyar la virtut s'ha plantejat és perquè de seguida es veu que l'ensenyament de la virtut es guia per uns patrons diferents als de l'ensenyament, posem per cas, de la física o d'altres matèries.

L'ésser humà pot adquirir virtuts a través de l'educació, però no neix amb elles, encara que sí que es pot dir que hi ha persones a qui, pel seu temperament, els és més fàcil d'adquirir una virtut que una altra. Sovint veiem que, de petits, alguns nens ja mostren certa propensió natural a la generositat, per exemple, mentre que d'altres semblen tendir a no compartir el que tenen. Aquesta tendència a la generositat no és encara una virtut, però la futura virtut de la generositat s'assolirà a partir de la tendència. Per aquesta raó, alguns filòsofs parlen de 'virtuts naturals', referint-se a aquestes tendències que esdevindran virtuts quan siguin consolidades per l'hàbit.

En el procés d'adquisició de la virtut és molt important que l'educació comenci en la infantesa perquè l'aprenentatge de les virtuts demana una pràctica sostinguda en el temps fins haver fet pròpia una determinada forma de ser i d'actuar. Si bé la raó dels infants és immadura per dirigir la seva vida, no ho és, en canvi, la seva part emotiva, aquella d'on neixen els desitjos. En absència d'una raó pròpia, els pares i educadors han de guiar la vida dels infants durant el temps necessari, s'ha de convertir en 'la seva raó'. Aquest temps s'ha de dedicar a una educació que aconseguixi l'autonomia personal futura del que està essent educat. És el temps de l'adquisició de les virtuts que faran possible l'autonomia moral i el reconeixement de quins són els béns de la pròpia vida.

Una de les coses més importants en l'educació de la virtut és que s'eduqui a través de l'exemple i per això cal que els que han de transmetre les virtuts, ells mateixos, les tinguin. No és que s'hagin de rebutjar els raonaments o les explicacions que es poden donar a l'educand, sinó que aquests no serveixen de gaire si no s'acompanyen d'una forma de fer, és a dir, de l'exemple. Estem parlant d'aprendre una manera d'actuar

davant de situacions i persones, i l'exemple és el mode més directe de mostrar una conducta moralment bona.

Una altra mena d'exemple és el que ens pot proporcionar la literatura, al menys certa classe de textos literaris i, en el cas dels nens, les rondalles i els contes. En aquests tipus d'històries es posa en relleu el fet que hi ha conductes dolentes que es castiguen i conductes bones que mereixen reconeixement i premi. Les virtuts del valor, la generositat o la sinceritat són mostrades a través de personatges que esdevenen herois a imitar per part dels infants.

La literatura es pot convertir en un camp d'aprenentatge on les persones poden aprendre a partir de les reflexions i decisions dels personatges de l'obra literària. Veure o no veure un problema moral, apreciar el sofriment, la injustícia...és una qüestió d'educació a la que la literatura pot aportar el seu granet de sorra. La literatura mostra al lector aspectes de la realitat que potser no havia tingut en compte, el porta a fixar-se en actuacions vicioses i virtuoses, i en les conseqüències d'aquestes conductes; els textos literaris poden ser vehicles per aprendre a percebre, a jutjar i a valorar.

Les virtuts són hàbits i no hi ha altra forma de fer-los propis que forçant-nos a fer aquella classe d'actes que acabaran constituint un hàbit virtuós. No és que els hàbits s'adquireixin per la repetició mecànica d'actes semblants, però sense la repetició d'actes no es pot assolir la virtut. Així, sense fer actes justos ningú no podria esdevenir just. Ara bé, cada acte que es fa cara a adquirir la virtut és un acte plenament volgut que compta amb la consciència plena del subjecte.

Les persones adultes tenen la capacitat d'entendre l'explicació teòrica sobre la virtut. Podem explicar què és la justícia o la tempra, però amb la sola comprensió del concepte ningú no esdevindrà ni just ni temprat. Per arribar a ser-ho, caldrà que, sempre que se'n presenti l'ocasió, s'actui de forma justa i temprada. Per aquest camí, amb més dificultats al principi i més fàcilment a mesura que el temps passa i la pràctica s'enforteix, s'acaben adquirint les virtuts de la justícia i la tempra.

En el cas dels nens petits -que no poden entendre l'explicació teòrica sobre la virtut- el procés és diferent. Els infants han de començar imitant actes virtuoses, o complint els

actes virtuoses que se'ls manen, a l'espera que, amb el temps i justament a través de la pràctica d'aquests actes virtuoses, acabin copsant què són les virtuts i quina importància tenen en les seves vides.

Amb el temps, en tots els éssers humans que practiquen els actes de virtut, s' acaba consolidant l'hàbit virtuós, i un cop ja es té la virtut, d'aquesta virtut en sorgiran actes virtuoses. La comparació amb la situació de la persona que aprèn a tocar un instrument musical ens servirà per entendre millor què és el que passa en el procés d'adquirir la virtut.

La persona que vol esdevenir pianista –hi ha d'haver aquest desig inicial- haurà de tocar el piano moltes hores abans no adquirirà l'hàbit de tocar el piano; però arriba un dia que el nostre aprenent de pianista ja 'domina' el piano i, aleshores, quan toca el piano ho fa amb una força i una seguretat que no tenia quan va començar. Està clar que ningú pot esdevenir pianista sense tocar reiteradament el piano, tal com ningú no pot adquirir una virtut sense fer molts actes d'aquella virtut. Entre els actes del començament i els del final hi ha moltes diferències, però una de les més notables és la dificultat i el plaer. Les pràctiques de piano o els actes de justícia, quan una persona encara no ho és, són difícils, costosos i no hi ha en ells cap plaer. Però a mesura que, per la pràctica, es va adquirint l'hàbit de tocar el piano (o la virtut de la justícia), els actes que en resulten van essent menys difícils i més plaents. Finalment, quan tocar el piano o fer un acte de justícia esdevé una activitat tan fàcil i plaent com si 'fos natural', llavors, podem dir que estem davant d'un pianista i de un home just. Per això, els clàssics van dir que els hàbits són com una 'segona naturalesa', perquè, gràcies als hàbits virtuoses, fem actes virtuoses amb naturalitat i plaer.

Un cop aconseguida, la virtut determina els actes futurs. Aquí és produeix un curiós joc temporal. La repetició d'actes que es va fent a través del temps va consolidant la virtut i, un cop assolida, la virtut determinarà els actes futurs. L'home just, per exemple, ho és perquè el seu propòsit d' actuar justament i la pràctica d'actes justos l'han portat a adquirir la virtut de la justícia. Ara, un cop és just, davant de qualsevol situació, actuarà de forma justa.

Virtuts i vicis són hàbits que adquirim a través de la forma com actuem. La millor manera de no adquirir un vici és no fer cap acte d'aquells que acabaran generant un hàbit viciós; de la mateixa manera, l'única forma d'aprendre una virtut és actuant de forma que es consolidi l'hàbit virtuós a través de la pràctica. Un cop assolits –virtuts o vicis- només en podem esperar actes pertinents, actes viciosos d'un home viciós i actes virtuosos de la persona virtuosa. I això és així perquè els hàbits transformen els éssers humans, una transformació que afecta al seu pensament, als seus sentiments i a la seva actuació; aquesta condensa raó i sentiment.

La tinença completa d'una virtut implica tant la part racional com l'afectiva. Davant d'una situació donada, l'home virtuós sap què ha de fer, desitja fer això mateix que veu clar que ha de fer, i ho fa amb una actitud ferma, sense dubtes ni recança. Qualsevol deficiència en algun d'aquests elements –racional, desideratiu, d'actitud– dona a entendre que el procés d'assentament de l'hàbit virtuós no ha estat completament assolit. Si, per exemple, hom s'ho pensa molt abans de fer un acte just, o quan el fa l'acompanya d'un desig completament contrari, no podem dir que és una persona justa.

La persona virtuosa sap quin és el bé pel que ha d'optar en una situació donada i la seva elecció va acompanyada d'un desig favorable; fa un acte just i sent desitjos de fer aquell acte just. Si se'n dolgués, no diríem que és una persona justa. En l'home virtuós els desitjos no s'han eliminat, només s'han acordat amb la raó. No suposem que la persona valenta no té por, sinó que la por que sent la refrena a favor d'aconseguir un fi que és bo. En canvi, el que li passa al covard és que la por que sent l'influeix fins al punt de renunciar a un fi bo.

L'educació moral de les virtuts és un treball continuat sobre el món afectiu i racional de l'home. El que cada persona 'veu', moralment parlant, abans de ser educat i després de ser-ho és diferent, i és justament per això que l'educació moral és indispensable per al desenvolupament individual i col·lectiu.

El procés d'assentament d'un hàbit virtuós és llarg i segurament mai no es pot dir que s'ha assolit un grau de perfecció tan gran que no es pugui millorar, perquè tota la vida humana és un aprenentatge on sempre queda molt per assolir. Aquesta impossibilitat de perfecció absoluta, però, no ha de malmetre la intenció d'esdevenir virtuós en el més alt grau que cada persona pugui.

Ara bé, tots els elements que s'han anomenat fins ara i que són necessaris en el procés d'aprenentatge de les virtuts s'han d'inscriure en un context més ample, que és el de la comunitat; si no és així, queden com ideals d'educació familiar o d'un petit grup. Cal que, en la societat que es proposi educar en la virtut, no hi hagi visions discordants sobre quin és el bé de les persones, és a dir, que hi hagi un acord sobre el que és essencial per al desenvolupament ple de l'ésser humà.

7. COMUNITAT, TRADICIÓ MORAL I VIRTUTS

Els éssers humans, com qualsevol ésser viu, necessiten d'unes certes condicions per a desenvolupar tot el seu potencial i arribar a la plenitud del que poden ser. La llengua anglesa fa servir la paraula 'florir' per referir-se al ple desenvolupament de qualsevol ésser viu. Quan aquest 'floreix' evidencia la plenitud de la seva naturalesa.

La defensa de la l'educació en les virtuts és l'aposta per una educació de màxims en la qual es posa l'accent en el desenvolupament integral i excel·lent de les persones. Si aquesta és la finalitat, caldrà veure quines són les condicions necessàries per fer possible aquest ideal.

Donat que els éssers humans són un tipus d'éssers que busquen el seu bé en comunitat, en col·laboració amb els altres, la comunitat ha de ser un referent, una guia i un acompanyament del procés educatiu en les virtuts. Les virtuts no poden ser ensenyades si es prescindeix de la família i de la comunitat. Per al desenvolupament humà cal un context cultural que l'aculli i el vetlli. Per a aquesta tasca, la cooperació i l'amistat política són essencials. Aristòtil entén la concòrdia o amistat política com l'acord dels ciutadans sobre el que és important i pràctic per a la comunitat. Aquesta afirmació suposa que, com a pas previ al plantejament d'una educació en les virtuts, la

comunitat està d'acord, entre altres coses, en quins són els béns bàsics i necessaris per al desenvolupament humà, i a més, aposta per fer-los possibles.

La societat és un marc de referència dins del qual es desenvolupen les persones i del qual reben la seva educació moral. Les pautes de conducta i els ideals morals són encarnats pels ciutadans en les conductes i actituds que despleguen, tant en les relacions interpersonalment com en les que tenen cap a ells mateixos. Si acceptem la importància determinant que la societat té en l'educació moral de les persones, entendrem que són necessaris els acords bàsics pel que fa al que és important i pràctic per a la comunitat a fi d'aconseguir l'educació dels ciutadans en la virtut.

En les societats que es reconeixen hereves d'una tradició existeixen un conjunt d'ideals morals reconeguts per tots com a valuosos, és a dir, com a dignes de ser buscats. Aquesta comunitat d'ideals representa la tradició, la veritat a la que s'apel·la en cas de conflicte i que inspira la vida moral del conjunt. Dins d'aquest marc de referència, la persona es troba guiada per uns principis acceptats per tots; l'educació moral està emparada pel conjunt de la societat. Cada persona es considera membre d'un tot que, des de diferents perspectives, li dona sentit i li serveix de punt de referència. Les discrepàncies profundes, fonamentals, respecte al que és bo o dolent no es donen. Institucions i representants socials remen en una mateixa direcció. Està clar que això no exclou les discrepàncies, però sí els antagonismes radicals en qüestions que són importants i pràctiques per a la societat. Aquest és el marc idoni per a l'educació en les virtuts, que és la defensa d'una educació de màxims. Una societat és justa només si ho són els qui la conformen, i perquè ho puguin ser, cal una implicació de tots en l'educació moral dels ciutadans. L'educació en les virtuts pot ser entesa com una forma de cohesionar la societat.

Tenint present el que acabem de dir, es pot entendre amb facilitat per què són diverses les veus que neguen que, en les societats occidentals contemporànies, sigui possible una educació de màxims basada en les virtuts. En les avui anomenades 'societats pluralistes' hi conviuen diferents tradicions, cadascuna de les quals té el seu propi conjunt d'ideals morals segons el qual vol viure i educar als seus membres. La

convivència de tradicions diverses en un espai comú, que és la societat, determina que s'hagi d'arribar a uns acords 'mínims' en qüestions, per exemple, d'educació moral.

La defensa d'una educació moral basada en les virtuts és la defensa que existeixen un conjunt de béns objectius que s'han de perseguir perquè l'ésser humà pugui desenvolupar-se plenament. Aquesta afirmació xoca frontalment amb la tesi del relativisme moral segons la qual no hi ha béns objectius perquè cada persona determina, segons el seu criteri, què és bo i què no ho és. Per això, establir un ideal moral sense una concepció, més o menys acordada del què és la vida bona, és difícil. Les societats pluralistes assumeixen un pluralisme irreductible d'idees i tradicions establint només els límits de la llibertat de cada individu i de cada comunitat.

Com hem dit, assolir els béns interns d'una pràctica demana l'exercici de determinades virtuts que, al mateix temps, mantenen la tradició i l'enforteixen. Ara bé, la tradició de les virtuts exigeix una vida social que no és la de la cultura de l'individualisme liberal.

En l'individualisme liberal la comunitat política és el lloc on cada individu persegueix el concepte de 'vida bona' que ha escollit, i les institucions han de procurar l'ordre que fa possible l'elecció individual. Aquest plantejament suposa que,

- a) Són possibles tants conceptes de bé com eleccions personals.
- b) Que el desenvolupament de cada elecció no demana un concepte socialment compartit de 'bé humà'.
- c) Que cada persona pot escollir abstractament la seva elecció de la tradició en què es troba.

En el plantejament de MacIntyre, l'excel·lència moral és indissociable i impossible d'aconseguir fora del marc comunitari amb el qual manté un vincle causal. Ni la societat ni les institucions no poden ser neutrals si del que estem parlant és de la vida bona dels membres de la comunitat. La condició del desenvolupament personal és la seva recerca en un marc de creences compartides. La persona aïllada en la seva elecció i en la seva recerca està abocada al fracàs.

Les crítiques de MacIntyre al liberalisme es centren en el concepte de 'jo', de 'societat' i de 'bé'. El principal problema del jo modern és que, en si mateix no és res, i

per això ha de fer 'tots els papers de l'auca', fins i tot els que entren en contradicció. La falta d'una concepció unitària del jo porta les persones a 'passar' per diferents papers sense ser, en el fons, res. Cal que ens preguntem, com ho far l'autor, quina classe d'horitzó moral pot tenir un jo concebut d'aquesta manera. MacIntyre refusa la idea de 'jo' com una col·lecció de papers sense un nucli unitari perquè la seva moralitat està basada en els actes públics i això és incompatible amb la defensa d'una moralitat centrada en les virtuts, que són formes de ser. El jo que el liberalisme ofereix no pot ser subjecte de virtuts per la seva manca de consistència, perquè en lloc de presentar-se unitari, és un aglomerat dels papers que ha triat.

De la manera d'entendre el jo se'n deriva el concepte de 'bé' que la tradició liberal defensa. Hi ha un estol de béns diferents que estan en harmonia amb els papers escollits per cada jo; uns béns que són diferents dels que altres persones trien. Així, esdevé impossible establir alguna classe d'ordre entre els béns. Aquest és, de fet, el terreny del relativisme moral.

Com no podia ser d'una altra manera, la definició de 'jo' i de 'bé' estan relacionades amb la de 'societat'. El refús explícit del pes i de la importància de la tradició a l'hora d'aclarir el concepte de 'vida bona' aïlla l'home de la societat en què viu i del passat, que mai no és vist pel liberalisme com a constitutiu de la identitat personal. Una de les tesis més criticades per MacIntyre és la que defensa la possibilitat d'una raó descontextualitzada, d'una raó que pot prescindir de totes les particularitats constitutives, d'una raó desarrelada. Justament aquest és un dels errors del plantejament liberal, creure possible el que, de fet, no ho és, el de presentar-se com l'única tradició capaç de parlar d'una raó universal quan, com la resta de tradicions, el liberalisme té els seus propis models, els seus textos i el seu model social. MacIntyre responsabilitza la tradició liberal del relativisme moral que caracteritza les societats occidentals contemporànies.

Enfront d'aquestes tesis, la comunitat política que defensa l'autor escocès està basada en un concepte unitari del jo que permet fer-lo posseïdor de virtuts que s'han d'exercitar en una societat harmonitzada per un idea compartida de vida bona.

L'educació en les virtuts ensenya que el bé d'una persona, en tant que ésser humà, es un i el mateix que el de tots aquells amb qui comparteix la comunitat humana.

Però les societats contemporànies es caracteritzen pel pluralisme, pel relativisme moral i per la convivència de tradicions diferents que posen en entredit la possibilitat d'una educació en les virtuts. Per aquesta raó, autors com el salesià Giuseppe Abbà parlen de l'existència de dues ètiques, no necessàriament enfrontades: una ètica comunitària i una ètica pública o política, cadascuna amb finalitats i funcions diferents. La primera, l'ètica comunitària, és la referida a l'educació moral plena per la qual opta la família i la tradició religiosa a què la família pertany. És una ètica de màxims on s'aspira al ple desenvolupament de la persona que es veu emparada per un entorn d'acords fonamentals compartits per una comunitat homogènia. La segona, l'ètica pública o política, en canvi, transmet els mínims comuns que permeten la convivència entre les diferents comunitats que coexisteixen dins de la mateixa societat. Aquesta és una ètica de mínims que només pot establir el marc de relació i respecte entre tradicions diferents. Des d'aquesta ètica pública o política s'ha de garantir una convivència lliure, pacífica i justa de les diverses comunitats que constitueixen la societat política. Però, tal com afirma A. Etzioni, és necessari que les dues ètiques, pública i comunitària, estiguin d'acord en alguns punts fonamentals perquè la convivència sigui possible.

MacIntyre refusa tota organització social que no permeti o que impedeixi una vida basada en les virtuts. La proposta de MacIntyre és la construcció de formes locals de comunitat dins de les quals pugui sostenir-se la vida moral, la vida intel·lectual i les formes de la civilitat. No es tracta d'un retorn simple a la tradició que prové d'Aristòtil, St. Agustí i Sant Tomàs –que és la que ell defensa-. El passat pesa en el present, però una tradició es va fent amb el temps, s'acumula, s'expandeix de tal manera que, portar el passat, en tant que passat, al present, no té sentit i, a més, tampoc és possible. Tal vegada el que és possible, i el que cal fer, és trobar noves formes de vida comunitària que, emparades pel passat, per la tradició, s'ofereixin com alternativa a les existents, al mateix temps que, des de la pròpia tradició, es treballa per continuar buscant la resposta a la pregunta sobre quina és la vida bona per a l'home.

CONCLUSIÓ

Centrar l'ètica en la virtut és afirmar que l'element clau de la moralitat és el caràcter moral de l'agent. La virtut, entesa com un hàbit bo o com un tret del caràcter, per una part, suposa el desenvolupament de la naturalesa humana i, per l'altra, la disposició a reconèixer encertadament els béns convenients per a la pròpia vida i a actuar per poder assolir-los. La cara interna de la virtut és la transformació que aquesta opera en la persona. La virtut transforma la visió del món, la jerarquia dels béns, afecta les intencions i modela les finalitats. La vessant externa de la virtut són els actes que, en l'home virtuós, apuntaran sempre a l'excel·lència, sigui quina sigui la situació en la que es trobi. Per això es diu que les virtuts són disposicions –element intern- que ens porten a actuar –element extern- d'una determinada manera.

La virtut, com a tret del caràcter, només pot ser-ho del caràcter d'un jo concebut com una unitat que es desplega en el temps, és a dir, una identitat personal unitària des de la qual reconeix un passat, un present i un futur. És aquest jo individual unitari el subjecte de la virtut.

Tota identitat personal deriva i es desenvolupa dins d'una tradició. La tradició es defineix per un nucli d'idees fonamentals que s'han anat gestant a través del temps i amb les que s'hi senten identificats tots els qui comparteixen la tradició. Aquest és un concepte dinàmic de tradició perquè reconeix la necessitat d'una continuada redefinició del nucli essencial per a anar fent front al problemes, preguntes i crítiques que, tant de dins com de fora de la tradició, se li plantegen a cada generació.

Les persones i les virtuts que les defineixen, així com les institucions i les pràctiques, són l'encarnació, la part tangible de la tradició. A l'empara de la tradició es desenvolupa l'educació moral en la virtut al mateix temps que són les virtuts les que preserven i asseguren el progrés de la tradició.

En aquests moments, el gran repte és fer possible una comunitat o una societat que comparteixi les característiques fonamentals del que és una vida bona per a la l'home, en la caracterització de la qual la virtut és un element essencial. L'educació en les

virtuts exigeix una comunitat fortament cohesionada en els assumptes relatius al que és imprescindible per al correcte i ple desenvolupament de l'ésser humà.

BIBLIOGRAFIA

Abbà, G., *Felicidad, vida buena y virtud*; Barcelona, Ediciones Internacionales Universitarias, 1992.

Aristòtil, *Ètica Nicomaquea*; Tr. J. Batalla, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1995. 2 vol.

Etzioni, A., Nosaltres els comunitaristes; a *Comunitat i nació*; ed. Per A. Castiñeira, Barcelona, Proa, 1995, p.79-89.

MacIntyre, A., *Tras la virtud*; Barcelona, Crítica, 1987.

ÍNDEX

1. Introducció: la recuperació del tema de la virtut en l'ètica contemporània.....	1
2. Què és una virtut (i què no és).....	2
3. Les pràctiques.....	7
4. La vida humana entesa com una unitat narrativa.....	11
5. La tradició moral.....	15
6. L'educació de la virtut (què exigeix).....	18
7. Comunitat, tradició moral i virtuts.....	22
8. Conclusions.....	27
9. Bibliografia.....	29